

nál rendelte meg. Ellenszolgáltatásként 50%-ban hozzájárult az adattár előfizetéséhez. 1980. január 1-től a Chemical Industry Notes (CIN), vegyiparra orientált marketing jellegű információkat tartalmazó adattár heti mágnesszalagjai alapján újabb SDI szolgáltatást indítottunk. Az SDI szolgáltatás mellett a CIN szalagok több éves kumulálásával közvetlen hozzáférésű retrospektív adattár kiépítése is folyamatban van, amelyből a keresést üzemszerűen 1982 januárjától kezdődően tervezzük. A retrospektív adatbázis maximálisan 4–5 évre visszamenőleges kiépítését az adattár viszonylag kis terjedelme (40–50 000 dokumentum/év), valamint az információ jellege indokolta.

A Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálat 10 éves fennállása alatt számos ügyfél fordult retrospektív bibliográfiák készítésének igényével az egyetemi könyvtárhoz, feltételezve, hogy ezek gépi úton történő összeállításának műszaki feltételeivel rendelkezünk. A szolgáltatás megtervezésekor kétségtelenül ez is szerepelt távlati terveink között, azonban a CA Condensates és a CA SEARCH esetében a megfelelő számítógépi feltételek, óriási diszkek hiányában, és az on-line hozzáférésű adatbankok megjelenése miatt erről le kellett mondanunk. A gépi információkeresés műszaki feltételeinek változása alapján a fejlődés olyan irányúvá vált, hogy egyszerűbb és gazdaságosabb a nagy külföldi adatbankok szolgáltatásainak igénybevétele, semmint a több millió bibliográfiai adatot tartalmazó közvetlen hozzáférésű adattárak hazai kiépítése. A retrospektív bibliográfiák iránt fennálló állandó érdeklődés ellenére ugyanis a direkt hozzáférésű adattárak kiépítésének költségei feltehetően nem térülnek meg. Az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézetten keresztül közel egy év óta végzett on-line keresés kedvező tapasztalatai alapján a jövőben a VVE-n is szeretnénk kiépíteni a nemzetközi adatbankokhoz való hozzáférést. Megvalósításához az Egyetemi Tanács egyetértésén és támogatásán kívül technikai feltételeink is adottak.

• EGYHÁZY TIBORNÉ – KOVÁTS ZOLTÁN

II.

A Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálat hatása a könyvtári szolgáltatások egyéb területeire

A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának 10 éve működő Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálat (SZKSZSZ) a könyvtári szolgáltatások egyéb területein mennyiségi és minőségi változásokat eredményezett. Az egy évtizedes működés elegendő tapasztalatot halmozott fel, az évforduló pedig alkalmat szolgáltat arra, hogy ezeket értékeljük, belőlük további munkánkat befolyásoló következtetéseket vonjunk le.

A számítógépes bibliográfiai szolgáltatás legszembetűnőbb következménye a primer irodalom iránti igény számszerű megnövekedése. Az elmúlt 10 év adatai közül 5 évenként mutatjuk be a változást jellemző számokat. Az idősor első tagja 1970-re vonatkozik: a SZKSZSZ ekkor még nem működött. A következő években tapasztalt változást ehhez az adathoz viszonyítjuk: 1970 = 100%.

Mivel az állományhasználat legjobban mérhető és a szakirodalmi igényeket jól kifejező formája a reprográfia, ezért először a xerox másolatok számán mutatjuk be az igények növekedését. *A saját állományunkból készített xerox másolatok száma az elmúlt évtizedben így alakult:*

<u>1970</u>	<u>1975</u>	<u>1980</u>
6311	7361	9653
100%	117%	153%

A számítógépes bibliográfia gyakorlatilag a teljes kémiai világirodalom alapján készül, s ez a Chemical Abstracts statisztikája szerint 14 000 folyóiratot jelent, – nem beszélve az egyéb dokumentumtípusokról, – természetes, hogy a szükséges cikkek nagy számú folyóiratban szóródnak. Ezek között egyre több az olyan, amely nem található meg saját állományunkban. Megnövekedett tehát *a könyvtárközi kölcsönzés keretében* beszerzett dokumentumok száma:

<u>1970</u>	<u>1975</u>	<u>1980</u>
1793	2804	3387
100%	157%	189%

Adatainkat összevetettük a könyvtárközi kölcsönzés országos adataival, melyek nem mutatnak ilyen emelkedést a megfelelő években. Az országos statisztikák szerint a könyvtárközi kölcsönzés száma a vezető szakkönyvtárakban:

<u>1970</u>	<u>1975</u>	<u>1980</u>	
(94 könyvtár)	(96 könyvtár)	(120 könyvtár)	(94 könyvtár)
26 372	31 070	44 465	34 800
100%	118%	169%	132%

Ha figyelembe vesszük, hogy az 1970-es adat 94 könyvtárra, az 1980-as 120 könyvtárra vonatkozik, akkor az 1980-as év 94 könyvtárra átszámított forgalma csak 132%-os emelkedést jelent. Könyvtárunkban a több, mint 50%-kal nagyobb emelkedést a számítógépes szolgáltatás hatásának tulajdonítjuk.

A más könyvtáraktól, könyvtárközi kölcsönzés keretében beszerzett dokumentumok számán belül a külföldiek illetve belföldiek számát és arányát is vizsgáltuk:

	<u>1970</u>	<u>1975</u>	<u>1980</u>
külföldről	434 (22%)	778 (28%)	892 (26%)
belföldről	1359 (78%)	2026 (72%)	2495 (74%)

A külföldről kölcsönzött dokumentumok számának emelkedése mögött minőségi változás is rejlik. Ebben az időben ugyanis rutinszerűvé vált a külföldi könyvtárakkal való kapcsolat. Nemcsak a BLL kuponos szolgáltatásának igénybevétele terjedt el, hanem más

külföldi könyvtárakkal is közvetlen kapcsolat alakult ki, melyeket az OSZK rugalmas, új utakat kereső Könyvtárközi Kölcsönzési Osztálya tett lehetővé és ösztönzött.

A statisztika azt mutatja, hogy a könyvtárközi kölcsönzések számának abszolút növekedése ellenére a külföldi és belföldi kölcsönzések részaránya állandósult. A belföldi kölcsönzések számának növekedése egyrészt gazdasági okokra vezethető vissza, másrészt érzékelteti a hazai könyvtárközi kölcsönzés magasabb szintre emelkedését, a könyvtárak szolgáltató készségének növekedését. A fenti megállapítás egyben azt is bizonyítja, hogy a kémia területén igenis létezik szakterületi együttműködés, amit hivatalos fórumokon időnként kétségbe vonnak.

Szolgáltatásaink 10 éves adatait tovább vizsgálva, a saját állományunkból nyújtott xerox másolatok számát összehasonlítottuk a könyvtárközi kölcsönzés (KKK) keretében beszerzett dokumentumok számával:

	<u>1970</u>	<u>1975</u>	<u>1980</u>
saját			
állományból	6311 (78%)	7 361 (72%)	9 653 (74%)
KKK	1793 (22%)	2 804 (28%)	3 387 (26%)
Össz.	8104 (100%)	10 165 (100%)	13 040 (100%)

Annak ellenére, hogy a könyvtárközi kölcsönzésben kapott dokumentumok száma nagyobb mértékben (189%) növekedett, mint a saját állományból nyújtottaké (153%), az összes igényeknek még mindig nagyobb %-át teljesítjük saját állományunkból. Arra törekszünk, hogy ez az arány továbbra is fennmaradjon. Gyarapításunknak ezt a célt kell szolgálnia.

A folyóirat-beszerzési munka minőségi változásokon ment keresztül. Fontosabbá váltak a megrendelendő folyóiratok kiválasztásának módszerei, a különféle folyóirat értékelési rendszerek: az SCI Journal Citation Reports, a CA legfontosabb 1000 folyóiratának jegyzéke, stb. Mégis legfontosabbnak tartjuk a saját állományunkról és a könyvtárközi kölcsönzésről készült statisztikákat, melyek az egyes folyóiratok használatának gyakoriságát mutatják. Ezek határozzák meg a beszerzés gazdasági szempontjait. Ritkábban használt folyóiratok esetében célszerűbb a folyóirat előfizetését megszüntetni, és a belőle kért cikkeket xerox-másolatban beszerezni. Ha viszont az egy év alatt beszerzett xerox másolatok költségei meghaladják a folyóirat előfizetési díját, akkor előnyösebb a folyóiratot megrendelni. Ugyanakkor, a gazdasági szempontok ellenére, ügyelnünk kell a hosszú folyóirat-sorozataink fenntartására, amelyekről igénybevevőink köre tudja, hogy könyvtárunkban megtalálhatók. A két tendencia, a rugalmas cserélgetés és a régen járók fenntartása között nem mindig könnyű a helyes arányt megtalálni.

Az igények mennyiségi növekedésén kívül további megfigyelésünk az információ-áramlás meggyorsulása. A saját állományunkból teljesített xerox kérések több, mint 50%-át 3 évnél fiatalabb folyóiratokból elégítjük ki. A szolgáltató könyvtáros különösen akkor érzi az információ-áramlás meggyorsulását, amikor a számítógépes bibliográfiából kivágott kérés már akkor ott várja az asztalán, amikor a hajópostával jövő eredeti folyóirat még meg sem érkezett a könyvtárba.

A teljes világirodalomból válogató számítógépes bibliográfia már használatának kezdeti szakaszában a korábbinál nagyobb változatosságot eredményezett a szükséges dokumentumtípusok területén. Megnövekedett a kongresszusi kiadványok, kutatási jelentések, disszertációk fontossága. A Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálat által keltett *szakirodalmi igények megoszlása dokumentumtípusok szerint** a következőképpen alakult:

	Folyóirat- közlemény	Szabadalom	Kongresszusi kiadvány	Technikai riport	Disszertáció	Könyv	Össz.
Db.	2193	758	193	111	48	36	3339
%	65,6	22,8	5,8	3,3	1,4	1,1	100

A megnövekedett mennyiségű és egyre frissebb irodalom rendelkezésre bocsátása, továbbá a változatos dokumentumtípusok beszerzésének igénye új módszerek kialakítását tette szükségessé. A gyors és megbízható xerox kapacitással ellátott folyóiratbázis kiépítése szolgáltatásaink fejlesztésének egyik jelentős eredménye volt. A változatos dokumentumtípusok beszerzése, a külfölddel való állandó kapcsolattartás, a telexhasználat elterjedése magasabb szintre emelte a könyvtárközi kölcsönzés munkáját.

A hagyományos egyetemi könyvtár egyre inkább szolgáltatásra orientált információs központtá alakult át. A meglévő szellemi kapacitás, az értékes dokumentumbázis, a korszerű gépi berendezések és ezekre épített megbízható szolgáltatások nemcsak az egyetemi igények kielégítését teszik lehetővé, hanem azok sérelme nélkül regionális, sőt országos szintre is kiterjeszthetők. A felhalmozott szellemi és anyagi tőke minél szélesebb körű, hatékony alkalmazását a népgazdasági érdek is megköveteli.

Munkánk jelenlegi nehézségét abban látjuk, hogy felhasználóink az elmúlt évtizedben megszokták, hogy szakirodalmi igényeiket egyéni kívánságaik legmesszebbmenő figyelembevételével elégítjük ki. Ugyanakkor az évenkénti kérések száma tízezres nagyságrendűvé vált, ami az igénybevevőkkel való egyéni foglalkozást érthető módon nehezíti.

Az elmúlt 10 év alatt az igények mennyiségileg és minőségileg folyamatosan növekedtek, és ez a folyamat előreláthatóan a jövőben is folytatódik. Az új adattárak, pl. CIN használatba vétele, valamint a retrospektív on-line szolgáltatás terjedése a hagyományos szakkönyvtári szolgáltatások további változásának okozója lesz.

Az így létrejövő, szolgáltatásra orientált információs központ alaptípusa lehet a hazai műszaki-tudományos információellátás bázisintézményeinek.

KOVÁTS ZOLTÁN – DÖMÖTÖR LAJOSNÉ

* KOVÁTS Zoltán – EGYHÁZY Tiborné – MAÁR Hilda: A Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálat tapasztalatai = Kémiai Közlemények 37. 1972. 111–117.p.